

la inclinació a realitzar operacions d'autoconeixement, la propugnació d'un escepticisme *practicant* i *moderat* que «recorre en última instància a la raó i l'experiència», la renúncia metòdica a qualsevol tipus de doctrina sistematitzada, l'activació d'un determinat sentit crític, etc. Quant a les dissemblances, Iborra explora una via que resulta de particular interès: mentre Montaigne restringeix l'aplicació del sentit crític al que anomena «jurisdicció privada» de la raó i es mostra conservador —pragmàtic, si es vol— en la «jurisdicció pública», Fuster no renuncia, ni de bon tros, a posar en pràctica el seu *mètode* també en l'esfera dels afers públics. «Es vol “agitador d'idees” i, per això, és una agent que vol intervenir en la *res pública*», escriu Iborra no exempt de raó. D'altra banda, l'abisme que separa el temps de Montaigne del de Fuster constitueix l'altre pol de distanciament entre les respectives obres. «En aquest punt —evidencia el crític de Benissa—, el factor «ciència» juga un paper molt diferent, oposat, en el pensament de Fuster i de Montaigne. Naturalment, aquest no podia tenir una idea de la ciència en el sentit modern». En canvi, «Fuster s'encara a una ciència ja constituïda com a tal, amb un potencial de coneixement tecnològic en contínua expansió, que està teixint l'entramat d'una nova civilització»...

Com es veu, el tema que inspira el text d'Iborra és dels que fetillen, per força, els qui d'una manera o un altra han sucumbit al efectes addictius d'aquest venerable gènere que és l'assaig. I no menys captivadors per als paladars que responen a tal perfil —ja ho hem vist— són les aportacions de Manent, Delor, Cortés i Pla. Així doncs, el conjunt del volum, tancada ja la contracoberta, deixa en boca tota una rica paleta de sabors: la sensació confortant que el fèrtil fil fusterià —el fil de les amistats literàries de Fuster—, posat a les agulles adients, continua tramant geografies imprescindibles, horitzons il·limitats.

JOAN BORJA
Universitat d'Alacant

Glòria CLAVERIA i Cristina BUENAFUENTES (eds.), *Germà Colón: les llengües romàniques juntes i contrastades*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona / Servei de Publicacions, 2005, 143 pp. [*Cuadernos de Filología* 5, Seminari de Filologia i Informàtica] [Acompanyat d'un CD-ROM, versió per a Windows XP: *Índex del lèxic estudiat en l'obra de Germà Colón*. Editat per Glòria CLAVERIA, Laura MUÑOZ, Marta PRAT i Joan TORRUELLA (ICREA-UAB)]

Fer ressenyes instrueix molt. Ho he sentit a dir algun cop al mestre que rep homenatge en aquest llibre, i que al llarg de la seva fecunda producció científica n'ha escrit un bon grapat. El *Recull de ressenyes* que clou la *Bibliografia de Germà Colón* (p. 137-143) i alhora el llibre que ací ressenyo, n'aplega exactament 79, entre 1951 i 2003. Amb la recensió d'aquesta petita miscel·lània d'estudis, que gira al voltant de la figura de l'insigne romanista i dels seus àmbits d'investigació predilectes, vull sumar-me al merescut homenatge que la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) li reté al gener de 2003.

El tretze de gener de 2003 es va celebrar a la Facultat de Lletres [...] una jornada que coincidí amb el seu nomenament com a doctor *honoris causa* [...] portava un títol, el mateix d'aquesta publicació, que reflectia fidelment l'esperit de la seva obra i els seus estudis, *Germà Colón: les llengües romàniques juntes i contrastades*

(p. 7 de la Presentació)

Títol que molt probablement s'haurà inspirat en el d'un llibre anterior del mateix Colón (*El español y el catalán juntos y en contraste*, Barcelona, Ariel, 1989). Espanyol i català, doble estimació i dedicació de Germà Colón, dins del món romànic, de la qual es fan ressò alguns col·laboradors en aquesta altra obra: així, Irene Andrés-Suárez (p. 22) i Amadeu-J. Soberanas (p. 93). Els textos corresponents a les conferències impartides en aquella jornada d'homenatge constitueixen la primera part del llibre (pp. 1-88).

La segona (pp. 91-107) acull els discursos pronunciats en la cerimònia d'investidura del professor Colón, celebrada el dia 15 de gener. Concretament, la *laudatio* per part del seu padrí, Amadeu-J. Soberanas, i la lliçó de Colón.

La tercera part, la ja esmentada *Bibliografia de Germà Colón* (pp. 111-143), va a càrrec d'Amadeu-J. Soberanas i Glòria Claveria i dóna una idea de la dimensió científica del romanista castellanenc: 25 llibres (pp. 111-113), 256 articles (pp. 113-136), 79 ressenyes (pp. 137-143), si no m'he errat en el recompte. Torno ara amb un xic més de detall a les parts primera i segona.

Enceta la primera part Irene Andrés-Suárez (Universitat de Neuchâtel), amb una contribució («Germà Colón: breve semblanza», pp. 11-25) dividida al seu torn en tres apartats: 1. *Datos biográficos*, que recorre algunes fites en la vida de l'homenatjat, des de la seva naixença (1928) a Castelló de la Plana: així, els seus estudis universitaris a Barcelona, la posterior estada a Lovaina (on coneix la seva futura esposa) i Zuric, l'arribada a Basilea (1954) —la seva ciutat d'adopció—, la profitosa col·laboració amb Walther von Wartburg en el *FEW* (1954-1964), l'arrelament a Basilea i al món univer-

sitari de Suïssa, els múltiples homenatges científics de què ha estat objecte (i que han precedit el que motiva la present ressenya), el refermament dels lligams amb la terra mare que ha suposat la «Fundació Germà Colón», creada el 2001 per la Universitat Jaume I de Castelló (on, segons l'autora —p. 14—, aniran a parar la biblioteca personal i els monumentals fitxers del filòleg), la presència constant de la seva esposa, Marie Louise, sobre la qual escriu (*Para la història del léxico español*, 2002, p. 16; reproduït ací a la p. 15): «Ya entregado este prólogo, he tenido la gran desgracia de perder a mi mujer, la que durante más de cuarenta años ha sido esposa, compañera y apoyo constante [...]». En el vessant familiar, ha trobat l'ocasió de col·laborar científicament amb el seu únic fill (p. 16).¹ D'altra banda, és ben conegut el seu antagonisme amb Joan Coromines, al qual Irene Andrés-Suárez dedica un parell de pàgines (16-18). Dins l'apartat 2. *Su magisterio* (pp. 18-20), apareixen noms de força anomenada en la romanística: alumnes de Colón, com ara Rolf Eberenz, Beatrice Schmid, Michael Metzeltin o Curt Wittlin. Dins l'apartat tercer (*Las grandes líneas de trabajo de Germán Colón*, pp. 20-25) assenyala l'autora, a part de la inicial afecció per la dialectologia del Colón més jove, tres camps prioritaris d'investigació: a) l'etimologia i la història del lèxic, b) la lexicografia, i c) l'edició de textos (així com llur crítica i interpretació). Destaca, entre altres facetes, la d'hispanista i catalanista, totes dues compreses dins la de romanista; el treball al *FEW* amb «le Patron» Wartburg; el coneixement filològic de la matèria primera, de la bibliografia pertinent; l'autoexigència i el rigor, el talent personal, l'avidesa de saber.

«El galateo de Giovanni della Casa y sus traducciones, fuente de contrastes léxicos» (pp. 27-49), de Cesáreo Calvo Rigual (Universitat de València), segueix l'estela d'un dels camins investigadors traçats per Colón, el de l'estudi contrastiu del lèxic a partir d'una obra literària i les seves traduccions. Dins del marc del *Proyecto Boscán* (www.ub.es/boscan) aquest autor aborda el *Galateo ovvero de' costumi* de Giovanni della Casa i les seves traduccions: quatre llengües en contrast (italià com a referent de l'original, més castellà, francès i llatí; amb dues versions en cadascuna de les dues darreres llengües) li permeten a Cesáreo Calvo reivindicar la utilitat d'aquest tipus d'exercici filològic. Examina els condicionants que determinen la selecció lèxica o els

1. «La enseñanza del latín en la baja Edad Media. Estudio y edición sinóptica de las Variaciones latinas de Fliscus con sus correspondencias en italiano, español, catalán y francés», en col·laboració amb Andrés Colón, Madrid, Gredos, 2003 (citat *in extenso* a la p. 113).

lexemes preferits en cada llengua. Aporta retrodatacions de mots en castellà respecte de les dates del *DCECH* (Coromines/Pascual) o del *CORDE*. Estudia també la menor proporció de sufixos en castellà a partir del model italià *-issimo* i els representants culte (*-bile*) i popular (*-vole*) del llatí *-BILIS*, tot estenent la comparació a la traducció que Boscan fa del *Cortesano* de Castiglione.

«La llengua de dins i de fora de la caverna» (pp. 51-68), de Josep M. Nadal (Universitat de Girona), tracta de com es concreta la representació de la realitat en la història lingüística, particularitzada en el camí que duu del llatí a les llengües romàniques. Interroga, desfa tòpics, planeja sobre qüestions com oralitat i escriptura, cohesió interna i diferenciació externa, homogeneïtat i pluralitat. Àdhuc planteja la possible efectivitat de l'acció política: «És el que intenta de fer, per exemple, l'*Academia de la Llingua Asturiana*. I és el que intenta impedir, amb la col·laboració de les universitats, l'Estat Espanyol. I per això el mapa de les llengües romàniques sempre és provisional [...]» (p. 68). Crec que això té prou a veure també amb el que jo anomeno «diversitat lingüística i diversitat dels lingüistes».

«El largo camino hacia el conocimiento en *Las coplas a la muerte de su padre* de Jorge Manrique» (pp. 69-88), de José Antonio Pascual (*Real Academia Española*), indaga en la geminació sinonímica de *recordar* y *despertar*, abans i després de *Las Coplas* i el seu conegut inici; *recordar* com a primer moment del despertar; la condició gramatical inacusativa o factitiva del corresponents verbs; entre altres aspectes semàntics i onomasiològics, en un text desbordant d'erudició i documentació.

Dins de la *Part II*, el padrí (Soberanas) dona la benvinguda al nou fill acadèmic (Colón) a l'Alma Mater (la UAB), i fa un altre repàs (més concís) a la seva trajectòria vital i acadèmica: «Presentació de Germà Colón» (pp. 91-96). Finalment aquest pren la paraula per oferir-nos una lliçó de romanista: «Fons romànic d'alguns refranys hispànics» (pp. 97-107), que ressegueixo amb més deteniment.

«Voldria ací indicar breument un possible camp d'estudi en la paremiologia comparada de les llengües neolatines [...]», escriu a la p. 98. Se centra després en els *Adagia* d'Erasmus de Rotterdam (1500) i en uns «plagis» de l'aragonès Lorenzo Palmireno (1560) i del lexicògraf portuguès Jerónimo Cardoso (1570); així, pel que fa al primer, *veure la randa als peus* (al Tirant) → *la randa va a los pies* (a Palmireno) [aclareix que *randa* és 'ornament dels vestits']. A continuació ofereix diverses correspondències romàniques per al llatí *Currus bouem trahit: Començar la casa pel terrat / per la teulada; Comenzar la casa por el tejado; Mettre la charrue devant les boeufs; Mettere l'aratro*

davanti ai buoi. Aquestes dues darreres fórmules, del francès i de l'italià, troben també un paral·lel espanyol: *Poner el carro delante de los bueyes*. La imatge del carro davant dels bous ja hi era, als antics grecs (com Llucià de Samòsata), i es dona igualment en anglès ([to] *Put the car before the horse*).

Un altre refrany, ara tret del Lazarillo de Tormes (*Escapé del trueno y di en el relámpago*), l'expressa Palmireno així: *La sardina de Blanes que por huyr del fuego dio en las brasas*; i abans, Erasme, amb la coneguda sentència clàssica: *Evitata Caribdi in Scyllam incidere*. Doncs bé, Colón troba aquella parèmia de «la sardina de Blanes [...]», extensió de la coneguda dita *fugir del foc i caure* (o *donar en*) *les brasas*, en un text català de terres valencianes ja el 1415. També en altres textos poc posteriors, igualment a terres de València, així com en altres parts del domini lingüístic (Rosselló, Igualada). Ja que l'assonància *Blanes/brasas* no es dona en castellà, la parèmia en qüestió haurà de ser d'origen català, ben documentada al segle xv. Ara bé, la registren també diversos reculls de refranys castellans abans i després de Palmireno: els *Refranes famosísimos y provechosos glosados* (Burgos, 1509), Pedro Vallés (Saragossa, 1549), Gonzalo Correas (1627). «La dita encara sembla existir [en català]», apunta Colón (p. 105), que remet al DCVB (s. v. *Blanes*): *La sardineta de Blanes, fuig del foc i cau a les brasas* (sense documentació). I afegiré jo que la inclou igualment Farnés (1998, VII: 855) [S 432],² sota l'entrada: *Sardineta de Blanes, que fuig del foc i cau a les brasas*; amb altres variants, una de les quals concorda amb la del *Refranero geográfico español* de Vergara (19862 [1923]: 165):³ «La sardineta de Blanes fuig del foc y cau a les brasas».

Un tercer exemple porta l'autor a un cert refrany italià: *L'hospite è come il pesce, dopo tre giorni puzza*; amb correlats romànics com el francès antic (*De hoste et de pluie après terz jur ennuie*), català (de Menorca: *Hostes i peix menut, al cap de tres dies put*),⁴ castellà de diverses èpoques (*El pez y el huésped al tercer día hieden*; vegeu a més la meua nota 4). La mateixa mena de proverbi existia ja en llatí (el trobem a Plaute), el

2. Sebastià Farnés, *Paremiologia catalana comparada*, edició a cura de Jaume Vidal Alcover, Magí Sunyer i Josep Lluís Savall, amb la col·laboració de Josep M. Pujol, Barcelona, Columna (1992-1998) [8 vol.].

3. Gabriel María Vergara Martín, *Refranero geográfico español*, Madrid, Librería y Casa Editorial Hernando, S. A., 1986 (2a ed.).

4. Vegeu novament Farnés (1996, V: 234-235) [H 884]: *L'hoste, com el peix menut, al cap de tres dies put*. Amb una desena de testimonis més en català, i una altra de refranys homòlegs castellans, i algun altre en italià i en portuguès.

recull Erasme, i es coneix en moltes altres llengües (neerlandès, alemany, anglès), que tampoc no escapen a la curiositat científica de Germà Colón.

El CD-ROM annex (*Índex del lèxic estudiat en l'obra de Germà Colón*), amb 46.619 registres, és tot un tresor lexical, una espècie d'arca immensa de mots estudiats pel romanista. Faig una prova amb *veranillo de San Martín*, que en un tres i no res em trasllada a la següent referència: «*El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos (Estudios y Ensayos 245), 1976; pàg. 236». I efectivament, trobo l'esmentada designació per aquest «estiu tardorenc» a la pàgina 236 de l'article «El concepto 'otoño' en catalán y su posición entre las lenguas romances» (pp. 223-239 del llibre). Juntament amb altres designacions basades en sants de tardor que s'empren per anomenar el conjunt de l'estació: San Miquel (29 de setembre), Tots-Sants (1 de novembre), Sant Martí (11 de novembre). El mes que acaba amb Sant Andreu, el saluden amb complaença molts refranys romànics: en castellà (*¡Dichoso el mes que entra con Todos los Santos y sale con San Andrés!*); en gallec (*¡Ditoso mes que entra con Santos e acaba con san Andrés!*); en asturià (*Dichosu mes qu'empieza en to los santos y termina 'n San Andrés!*); en català (*Ditxós mes de Déu, que comença amb Tots Sants i acaba amb Sant Andreu!*).⁵ Ni que sigui perquè el dia 30 de novembre (Sant Andreu) és el natalici de Germà Colón, m'ha semblat que pagava la pena d'oferir-li aquests refranys com a penyora de gratitud pel seu mestratge.

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona

Neus REAL MERCADAL, *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, 418 pp.

Aquesta nova publicació de Neus Real correspon a la part central de la tesi doctoral *Dona i literatura en els anys trenta: la narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil* llegida l'any 2004. Un treball d'investigació de magnès dimensions, com podran observar els lectors dels dos volums que precedeixen l'actual: *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra* i *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra* (Publicacions de

5. Refranys transcrits amb fidelitat a les fonts respectives. Vegeu Miguel Correas Martínez / José Enrique Gargallo Gil, *Calendario romance de refranes*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 289.